

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Dr. Zeynep DAĞLAR

Sivas/TÜRKİYE
zynpdglrznyp@gmail.com
ORCID

**GELENEKLİ YENİLİK
DÜŞÜNCEŞİ VE KLASİK TÜRK
ŞİİRİ'NE YANSIMALARI**

TRADITIONAL INNOVATION
THOUGHT AND REFLECTION TO
CLASSICAL TURKISH POETRY

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 26.02.2023	Received Date: 26.02.2023
Kabul Tarihi: 16.07.2023	Accepted Date: 16.07.2023
Yayımlanma Tarihi: 01.10.2023	Date Published: 01.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Dağlar, Zeynep, "Gelenekli Yenilik Düşüncesi ve Klasik Türk Şiiri'ne Yansımaları", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 324-337.

Dağlar, Zeynep, "Traditional Innovation Thought and Reflection to Classical Turkish Poetry", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Tradition and Literature Special Issue in Memory of Âşık Veysel, September 2023, p. 324-337.

10.28981/hikmet.1256779

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Dr. Zeynep DAĞLAR

GELENEKLİ YENİLİK DÜŞÜNCESİ VE KLASİK TÜRK ŞİİRİ'NE YANSIMALARI

TRADITIONAL INNOVATION THOUGHT AND REFLECTION TO CLASSICAL
TURKISH POETRY

ÖZ

Bu makale, geleneğin tarihin herhangi bir zamanında adet haline getirilmiş davranışlar olduğu kanaatinin aksine, muayyen bir nassa dayalı, tarihin akışı içinde değişerek var olmaya devam eden canlı bir yapı olduğu düşüncesinden hareketle kaleme alınmıştır. Bu düşünceye göre gelenek; kendi mantalitesi, dinamikleri ve paradigmasıyla döneminin şartlarına uygun olarak sürekli ve yeniden inşa olmaktadır. Buna bağlı olarak bu çalışmada geleneğin modern dönem dışındaki tarihsel zaman kesitinde de kendini sürekli yenileyen canlı bir organizma olarak kabul edip anlamlandırıldığına dair özetleyici bilgiler verilmiş ve söz konusu düşüncenin "Klasik Türk Şiiri"ne de yansıyan izleri olduğu bazı teşbih örnekleri üzerinden gösterilmiştir. Bu bakımdan bu edebi örneklerin, üretildiği devirlerde toplumun geleneğe bakışını anlamada bize önemli ipuçları verdiği görülmüş ve geleneğin sürekli yeniliğe bağlı bir dinamizme sahip usuller olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Modern, Gelenek, Yenilik, Dinamizm.

ABSTRACT

In this paper, tradition is not handled as living a moment of the past in today which are understood in a narrow and usual meaning. Instead, the place and the importance of tradition are emphasised for supplying dynamism of the development. The idea is that, tradition has a dynamic structure which changes from time to time. According to this connection, article begins with summarizing information about the mentioned perspective developed in pre-modern era unlike the "interpretation of the tradition" produced by the discourse of modernity and shows the way of this tradition's perspective through the examples selected from "Classical Turkish Poetry." In this sense these literary work writtens give us clues to understand the view of society on "tradition" at the time and it is found out that "tradition" was considered as norms have a dynamism with a moving structure.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Modern, Tradition, Innovation, Dynamism.

Giriş

Modernitenin en temel sorunlarından birisi gelenektir. Modernitenin anlama modeli ve metodu karşısında gelenek, yeniliğe mani olan ve bu yüzden bertaraf edilmesi gereken bir engeldir. Aydınlanma düşüncesinin yarattığı bu modern-gelenek dikotomisi, modern olanın meşruiyetini sağlamaya yönelik bir kurgudur. Bu kurguda modern olan yeni, geleneğe ait olan ise tarihsel bir kategori olarak değerlendirilir. Çünkü modernitenin çizgisel ve ilerlemeci tarih anlayışına göre gelenek, zamansal olarak artık geçmişte kalmış tarihsel bir olgu olarak kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden gelenek ve moderniteye karşı olan birçok önyargı, kaynağını modernitenin sahip olduğu zaman algısından almaktadır. Bu açıdan bakıldığında modernite bugünü, şimdiyi, çağdaşlığı ve ilerlemeciliği temsil ederken; gelenek ise dünü, geçmiş, çağdışılığı ve gericiyi temsil eder görünmektedir.

Bu perspektifle sorunlu bir değer olarak kabul edilen gelenek, ne anlam kurucu bir işleve sahiptir ne de yorumlama özelliğini haizdir. Bu da modernitenin varlığı için ötekileştirdiği geleneğin negatif varlığını zorunlu kılmaktadır (Touraine, 1995). Dolayısıyla geleneğe yüklenen olumsuz anlam, modernitenin meşruiyeti için gereklidir denebilir. Böylece ortaya çıkan gelenek - modernite çatışması zamanla birbirlerini güçlendiren ve varoluşlarına katkı sağlayan bir sürece dönüştürmüştür.

Süreç içerisinde geleneksel birçok unsurun modernlikle bazen uyum halinde bazen de çatışma halinde kalarak yaşamaya devam ettiği görülmüştür. Geleneksel düşünce ve yaşam tarzının geçerliliğinin devamı için çeşitli biçimlerle savunma ve gerekçelendirme gayretleri doğmuş, böylece geleneğin meşruiyet krizi aşımaya çalışılmıştır. Örneğin modernizmin tahakkümüne karşı; tarihin herhangi bir zamanında adet haline getirilen davranışların tekrarcılığı ve taklitçiliği olarak tezahür eden “gelenekçilik” gibi bir olgu ortaya çıktığı gibi geleneği koruma çabalarının yetersiz kalması üzerine bir savunma ideolojisi olarak “gelenekselcilik” olarak tanımlanan bir ekol de ortaya çıkmıştır. Yaklaşık iki yüz yıllık bir tarihi olan “gelenekçilik” ve “gelenekselcilik” gibi eğilimlerin, günümüze gelen süreç içerisinde özellikle dini ve siyasi açılardan birçok toplumsal ayırım ve ideolojik mahkûmiyetlere sebebiyet verdiği görülmektedir.

Gelenekçilik, toplumların eski ve donmuş geleneklerini moderniteye karşı bir savunma refleksi olarak sürdürmesinin folklorik bağlamda bir tanımıdır. Buna karşın gelenekselci ekol ise daha yenilikçi bir yaklaşımı benimseyen, gelenekçiliği muhafaza ederek modernite ile birleştirmeye çalışan bir eğilimdir. Bu ekolün modernite içinde moderniteye karşı çıkması, geleneksel değerlere bağlılık düşüncesinin ideolojik bir görüş olarak algılanması handikapını doğurmuştur. Çünkü bu tür bir gelenek

savunuculuğunun, geleneksel değerlerin modernitenin bir unsuru olarak yeniden üretilmesine payanda olduğu düşünülmüştür.¹

Tüm bunlara bakıldığında geleneksel hayat tarzını ayakta tutmak için moderniteye karşı bir duruşla harekete geçen entelektüellerin, geleneği teorik olarak savunamadıkları görülmektedir. Asıl sorun; geleneğin, zaman içinde yaşanan büyük değişimler karşısında apolojik tutumların nesnesi haline gelmesi ve kendi özü perspektifinde hayata anlam verecek metafizik özden mahrum olmasıdır. Asıl anlamını, kendine özgü aurası ve dinamizmiyle kazanan gelenek, varlığını ve meşruiyetini, kendi içinde saklı olan kurucu ilkeler/naslar aracılığıyla sürdürür (Kılıç, 2009, 29-36). Öyleyse geleneğin anlam inşası yönüyle kurucu bir otoritesi mevzubahistir. Tarihsel süreçte anlam dünyaları yaratmaya yardımcı olduğu görülen gelenek, böylece hakikati mutlaklaştırmayan bir tarihsellik de ele alıyor demektir. Dolayısıyla felsefi tarafıyla geleneğin; hakikati arayan öznenin nesneyle kurduğu etkileşimin vasatını oluşturduğu söylenebilir. Bu sebeple bu yazıda iki hedef gözetilmiştir. Birincisi; modern dönemde geleneğe biçilen anlam dışında bugüne kadar devam edegelen klasik muhayyilenin kabul ettiği ortak ontik anlamı tespit etmek, ikincisi; bu anlamın klasik Türk şiir'ine yansıyan bazı örneklerinden hareketle karşılaştırma ve analiz yaparak toplumsal ontolojiyi de belirlediğini ve yansıttığını göstermek.

Çalışmada şiir metinleri ve beyitler metin içi tahlilden ziyade, müellifleri toplumsal anlayışla ilişkilendiren metin dışı tahlil yöntemiyle incelenmiş, sosyolojik eleştirinin ve edebiyat sosyolojisinin imkânlarıyla değerlendirilmiştir. Bu yöntemle şiirlerin ortaya çıktığı veya yazıldığı dönemin toplumsal koşulları ve paradigması belirlenerek toplumla kurulan ilişki ve etkileşimi ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu yüzden edebi eserlerin, duygu ve düşünceleri aktarırken topluma dair bir gerçekliği yansıttığı düşünüldüğünde bu şiirlerin insan ve toplum merkezinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Gelenek ve Yenilik

Latince 'tradere' kökünden türetilmiş olan gelenek (tradition) sözcüğü, bir bilginin veya öğretinin kuşaklar arası aktarımı anlamını ifade etmektedir (Williams, 1976, 268). İnsanlığın düşünce mirasının aktarım sürecini üstlenen gelenek, bu süreçte bu mirasın yeniden anlaşılması ve yorumlanması imkânını da içinde barındırmaktadır. Öyleyse geleneğin yeniden anlamlandırılma

---

¹Modernlik karşıtı bir tavırla ortaya çıkan Gelenekselci Ekol'ün (Tradisyonalist Ekol) başta Bergson olmak üzere diğer önemli temsilcileri René Guénon, Frithjof Schuon ve Seyyid Hüseyin Nasr'dır. Bu ekolün en önemli özelliği modernizme yine modernizm içerisinden eleştiriler getirmesidir. Bu anlayışa göre gelenek sadece tevarüs edilmiş bir kültür değil, ilahî ilkelerin; bilim, sanat ve felsefe gibi hayatın bütün katmanlarına yansıdığı bir yaşam felsefesidir. (Yalçın, 2013: 40)

süreci, yaratıcı bir dinamizmle inşa olur denebilir. Diğer bir ifadeyle; tarihsellikle verili geleneğin izdüşümleri her an yeniden yaratılır ve üretilir. Geleneği üreten özne ise anlam kurucu ve yorumlayıcı bir figür olarak işlev görür. Hatta geleneği yeniden yorumlama meşruiyetinin, özellikle dini, hukuki ve edebi metinleri yorumlama etkinliği olan “felsefi hermenötik” yaklaşımıyla temellendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.² Bu yaklaşımın öncü isimlerinden olan Gadamer, “anlama”nın esas oluşu hermenötik metodolojik bir yöntem olarak değil, ontolojik bir tavır olarak değerlendirir. Zira gelenek, yapı olarak zamanın herhangi bir kesitinde donmuş, demode ve tarihsel bir döneme ait bir bilgi sorunu değil, zaten var olan bir müktesebatın kendi dinamizmi içinde yeniden özümsemesi ve evrilmesidir (Gadamer, 1990, 97-98).

Bu vesileyle gelenek, anlamlandırma/yorumlama sürecini belirleyen bir unsur olarak bir hesaplama ve gerilim alanı olarak ortaya çıkar ve bu alan içinde zaman kavramı da geleneği yorumlayan ve anlayan öznenin bakış açısıyla, geçmişin bugüne gelişine aracılık eden bir zemin olarak anlam bulur.

Öyle anlaşılmaktadır ki gelenek denilen sistem, bugünün dünyasıyla eş zamanlı olarak kendi evrenine ait zamanı yaşamaya devam etmektedir. Böylece geleneği kendi zaman kavrayışı ve ontolojisi içinden kabul etme gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle gelenek, geçmişin şuan da var olduğunu anlamamızı sağlayan bir tarih bilincidir. Nitekim neredeyse bütün toplumların geçmişten bugüne kendilerine ait yakın veya uzak bir tarihe bağlanarak bugün ve gelecek arasında süreklilik yaratmak adına birtakım gelenekleri yeniden ürettiği bilinmektedir. Bu da geleneğin kendisini zaman içinde yenileme imkânı yaratarak tarihsel bozulmaya yönelik problemleri aşma potansiyelini tetiklemiştir.

Geleneğin en güçlü ilişkiyi din ile kurduğu söylenebilir. Çünkü bir olgunun gelenekleşmesi için onun bir alıcısı olmalı ve en az üç kuşak sürmesi gerekir. Eğer bir inanç moda olup kısa bir süre varlığını sürdürüyorsa bir geleneğe dönüşmez (Shils, 2002, 160). Meydana geliş ve hayatta kalış süreci en uzun olgulardan birinin din olduğu kabul edilirse, geleneği en yerinde temsil eden sistem; dindir denebilir. Dolayısıyla asırlara mal olmuş dini geleneklerin sürekliliği için yenilik ve değişimin kaçınılmaz olduğu ortaya çıkar.

Örneğin İslam geleneği, kendi iç dinamikleriyle son derece işlek, problemlerine içerden çözümler üreten, kendi metotları çerçevesinde

²Hermenötik, 17. yy'da sosyal bilimlerde bir anlamlandırma çabası olarak bilhassa Friedrich D. E. Schleiermacher, Wilhelm Dilthey ve Emilio Betti gibi isimlerin etkisiyle filolojik, teolojik ve hukuksal düzlemde yorumlamanın metodolojik ilkelerini vaz eden bir alan olarak tezahür etmiştir. Ancak 20. yy'dan sonra Heidegger ve H. G. Gadamer'in etkisiyle anlamayı felsefi açıdan ortaya çıkarma çabasına evrilerek yorumlamanın bilgisi ya da teorisi olarak kabul görmüştür. Bu eğilimin modern felsefe geleneğindeki iki öncü ismi Martin Heidegger ve Hans G. Gadamer olmuştur. Anlama ve yorumlama etkinliğinin kendisini bizzat sorunsallaştıran bu perspektif ile hermenötik, yirminci yüzyılda yeni bir felsefi çerçeve kazanmıştır. (Palmer, 2002: 66-79)

hareketli, yaratıcı ve verimli bir yapıya sahiptir. Müslümanlar için birey, toplum ve devletlerin zamanın şartlarına uygun olarak sabit ve değişkenler arasında çizgiyi nasıl çizecekleri önemlidir. Sabit ve değişkenler arasındaki çizgiyi doğru çizemeyen bazı gruplar asla değişmemesi gereken hükümleri değiştirmeye çalışırken bazıları da değişmesi gerekli olan hükümleri ısrarla muhafaza etmeye çalışmıştır. Bu yüzden İslam geleneğine ait bir kurum olan “tecdit”; dinin/geleneğin ve ona dayalı üretilen fikirlerin dinamizmini kendi ontolojik, epistemolojik ve metodolojik boyutlarıyla güvence altına almak, böylece her zaman ve her yerde yetkinliğini sürdürmek adına başvuru olan meşru bir yol olarak kabul edilir.

“c-d-d” kökünden türeyen “tecdid”, “yeniye dönüştürdü” anlamına gelir (İbn Manzûr, 1968) ve nassı, yani Kur’an ve Sünnet’i, Müslümanların her devirde karşılaşacağı problem ve meseleleri çözme adına yeniden ve doğru olarak anlama çabası olarak tanımlanır (Hasene, 1988, 20). Bu yenilenme geleneği, hem kendi iç şartlarında meydana gelen değişimlere karşı çareler üretmek hem de dışarıdan gelen menfi tesirlere karşı sağlam durmak ve kendini muhafaza etmek adına son derece elzem ve sahici bir yöntemdir. Öyleyse tecdit, geleneğin yeniden anlamlandırılması ve yorumlanması suretiyle yeni duruma intibak ettirilmesi ve “O, her an yaratma halindedir/O, her an ayrı bir şe’ndedir” (el-Rahman 55/29) ayetinden hareketle yeni tecellilere doğru adım adım yürüyerek kendini güncellemesidir. Özetle tarihsel süreç içerisinde Kur’an ve sünnet merkezli içtihadlar, icmalar ve pratikler ile bir ilmi müktesebat oluşturan gelenek, bütün bir birikimin ve gelişiminin aktarımını ifade etmekte ve kendini tecdid eden bir süreci de içinde barındırmaktadır.

Eski Türklerde sosyal hayatın tamamına nüfuz eden bir usuller sistemi olan “Töre” anlayışı da yaşanan devrin şartlarına ve etkilerine bağlı olarak yeniden düzenlenen ve gerekirse kimi unsurları değiştirilen bir gelenektir. Orhun Kitabeleri’nde yasa, düzen, örf, kanun, ayin, merasim gibi anlamları kapsayan bir gelenek olarak ifade edilen töre, eski Türkçede töri/törü, çoğalmak, yaratılmak, düzenlenmek, şekil almak, döl vermek, döl artmak anlamlarını da kapsar (Eyüboğlu, 1995, 669).

Erol Güngör, Türklerin büyük imparatorluklarını anayasalarla değil, töreyle kurduklarını ifade eder. “Türk tarihinde kurulan tüm devletler anayasa ile değil, çok sağlam bir gelenekler yekûnu olan töre ile idare edilir” (Güngör, 1999: 130-131). Daha çok bir devlet geleneği olarak bilinen töre, esas itibarıyla atalardan kalan ve bütün hayatı kaplayan bir kurallar geleneği olan Türk hikmetine dayanır (Gökalp, 1977, 16-17). Hikmet ise insanlığa kut kazandıran ilkelerdir. Bu ilkeleri yalnız başına kazanamayacak olan kişi, Tanrı’dan kut isteyebilir. Çünkü kut, tanrının fazlındandır. Tanrı kime inayet ve yardım ederse dünya onun olur ve kuta kavuşur. Dolayısıyla töre ne kadar iyi tatbik edilirse kut o kadar güçlenir (Başer, 1990, 95-117).

Kaşgarlı Mahmut’a göre törenin küçülmez, parlaklığı eksilmez, herkese aynı muameleyi yapan güneş gibi bir tabiatı vardır (Başer, 1990, 2-8). Eski

telaffuzuyla “Tengri”(Tan yeri) yani Tanrı da zuhuru kesilmemezlik, bir sürekli doğuş hâli, bir daimi tecelli, bir hayat sırrı olarak güneşin doğduğu yer anlamına gelir. Törenin de ilahi bir nizam olduğuna işaret edilmesi, güneş gibi hem sabit hem de kesintisiz zuhur hâlinde her dem yeniden doğması, Tanrı ile muteradif hususiyetler arz eder. Dolayısıyla tecellisi hiç kesilmeyen ve sürekli doğuşu ifade eden Tanrı (Kök Tanrı), “türeyiş”in kökünü, türeyiş de törenin kökünü oluşturur. Nitekim Türklere ait Türeyiş Destanlarının tümü yeniden doğuşu anlatan efsanelerdir (Ögel, 1998, 61-62). Ayrıca malumdur ki töre her sene kurulan “toy”da güncellenerek yenilenmektedir (Tancı, 2000).

O halde şöyle denebilir ki töre donmuş, kalıplaşmış ve kemikleşmiş bir yaşantı ve kanunlar düzeni değil; kanunun ruhunu körükleyip yeniden inşa eden, geliştiren ve gelecek kuşaklara aktaran bir gelenektir.

Bakıldığında kesintisiz bir akışla dünden bugüne aktarılan Türk toplumunun gelenekleri, birtakım yeni değer yargıları ve davranış biçimleriyle yeniden kaynaşarak muhtelif ilkelere kabil özelliklerini hala sürdürmektedir. “Gelenek” kavramı, modern Türkçede bile sadece geçmişle sınırlı bir içeriğe sahip olmayan; hem bugün hem de gelecekle bağlantılı bir anlama sahiptir. Tayfun Atay’ın kelimenin etimolojisinden hareket ederek yaptığı tanıma göre: “Gelen-ek” geçmişten bugüne “gelen” şeye “ek” yapılan yeniden bir üretimdir. Yani; geçmişten gelen şeyin, geleceğe uzanan yeni eke çaldığı mayadır (Atay, 2004, 156). Başka bir ifadeyle gelenek; geçmişi şimdiyle buluşturmak suretiyle bugünü, geçmişin imkânlarıyla tarif ederek kendine eklemektir.

Bütün bu tanımlara bakılırsa; toplumların ortak mirası olarak görülen unsurların sürekliliği ve yeniden üretimi için bir meşruiyet kaynağı olarak görülen gelenek, günlük dilde örf, adet, görenek vb. gibi belli davranış kalıpları anlamının çok daha ötesinde; hem toplumun değerlerini ve onların uygulanma biçimini hem de aktarım şeklini ifade eden ortak bir bilgi ve anlayışın kendini sürekli güncellemesidir. Bu anlamıyla gelenek aslında gelecek endişelerini yıkan güvenli bir dünya algısını da inşa etmektedir. Çünkü insanoğlunun varlığı ve dünya hayatını anlamlandırması için aklın yanında, söz konusu anlama sahip bir geleneğe de aynı ölçüde ihtiyacı olduğu apaçık ortadadır. Araya modernitenin girdiği korsan bir zaman dışında geçmişten bugüne sahih anlamıyla sürekli kendine yeniyi ekleyerek gelen geleneğin temel bir gerçeklik olduğuna nihayetinde intikal edilebilir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere; din, dil, sanat, felsefe, bilim, eğitim, ekonomi ve siyaset de köklü bir tarihsel gelenek etkisinde üretilip bugüne aktarılırlar. Gelenek, çift yönlü eylemliliğini bu anlamda da sürdürerek kültür ve medeniyetin esaslı taşıyıcısı olarak sürekli yeniden doğar. Bu birikim insanlığın ortak aklı, bilinci ve vicdanı için kural koyucu ilkeler yaratır. Böylece toplumsal paradigmaları da inşa eden gelenek, dayandığı ontoloji, epistemoloji ve metodoloji ile yaratıcı bir kaynak olarak medeniyet ve kültürlerimize katkı sağlar.

Klasik Türk Şiiri'nde Gelenek ve Yenilik İlişkisi – Beyitlere Yansıyan Örnekler

Köklü bir medeniyetin geleneğini koruyan ve aktaran en önemli tarihsel kategorilerin başında edebiyat ve sanatın var olduğu söylenebilir. Edebiyat ve sanattan doğarak anlam inşasına katkıda bulunan tüm eserler, aynı zamanda tarihsel geleneği temsil ederler. Örneğin tasavvuf edebiyatı şairlerinin ortaya koyduğu ürünleri kapsayan klasik Türk edebiyatının bazı beyit ve şiirlerine bakıldığında bu makalenin de konusunu oluşturan dün, bugün ve yarın üçgeninde devinen bir ruh olarak; bir yenilenme geleneği fikrinin varlığına rastlanılmaktadır.

Sûfiler Rahman suresinin “*O, her an yeni bir istedir*” (Er-Rahman, 55/29) âyetinden hareketle Cenab-ı Hakk’ın her an celâl ve cemâl sıfatlarıyla tecellî ettiğine inanırlar. Bu tecelliyat Allah Teâlâ’nın kullarının kâbiliyet ve istidâdlarına göre gerçekleşir ve sonu gelmez (Bursevi, 1389, 299-300). Genellikle bu sonsuz tecellî tasavvufta ‘Vakt’ kavramıyla ifâde edilmiştir.

Tasavvufta mânevi hallerden bir hal sayılan vakt, geçmiş ve gelecek arasında bir zaman dilimini ima eden bir hissetme meselesidir denebilir. Cüneyd-i Bağdadî: “Vakt, kulun kendini bilmesi, Rabbinden razı olması ve O’nu vaktinin gayrisiyle kabul etmemesidir” der (Kelâbâzî, 1978, 135). Her anı, o günün şartlarına göre yaşamak ve değerlerin şimdiki zamana uygun hale getirilerek yenilenmesi diye özetlenebilecek bu ilkeyi Mevlânâ şöyle ifade eder:

*Dünle beraber gitti cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne âid
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım* (Meriçboyu, 2002, 134)

Yunus Emre ise Mevlana’nın “yeni şeyle söylemek lazım” dizesindeki anlamla örtüşen şu ifaderi dile getirir:

*Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola
Bir gülü yıylamak (koklamak) gerek hergiz ol gül solmaz ola* (Tatçı 2005, 327/4)

Yunus burada gülün tazesini, sözün ise yenisini söylemek gerek olduğunu ima ederek yeniliğe işaret eder. Yine ‘yenilik’ veya ‘yenilenme’ düşüncesi ile ilgi bir diğer beyiti şu şekildedir:

*Biz sevdik âşık olduk, sevildik mâşûk olduk
Her dem yeni dirlikte, bizden kim usanası* (Tatçı, 1991, 333)

Dolayısıyla, kâinatta zerreden küreye her an gerçekleşen yenilenmeyle birlikte insanoğlu da kendini zamanın ruhuna uygun bir şekilde yenilemeli ve yenilikçi olmalıdır. Bu güncelleme, zamanın ruhuna uygun bir şekilde akıl, kalp, dil ve düşünce düzleminde gerçekleşmelidir. Doğuş bu şekilde devam edeceği için Yunus "bizden kim usanası" demektedir. Çünkü Allah her an yaratmaktadır; yaratılış, her ân devam etmektedir.

Yunus Emre'nin "Hak Bir Gönül Verdi Bana" adlı şiiri de gönlün hâlden hâle geçmesini, her dem yeni bir halde ve yeniliklere açık olduğunu vurgulamasıyla dikkat çekmektedir.

*Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şadi olur, bir dem gelir giryân olur.*

*Bir dem sanatın kış gibi, şol zemheri olmuş gibi
Bir dem beşaretten doğar, hoş bağ ile bustan olur.*

*Bir dem gelir söyleyemez, bir sözü şerh eyleyemez
Bir dem dilinden dür döker, dertlilere derman olur.*

*Bir dem çıkar arş üzere, bir dem iner tahtes-sera
Bir dem sanasın katredir, bir dem taşar umman olur.*

*Bir dem cehalette kalır, hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalır hikmetlere, Calinus u Lokman olur.*

*Bir dem div olur ya peri, viraneler olur yeri
Bir dem uçar Belkiys ile sultan-ı ins ü can olur.*

*Bir dem varır mescitlere, yüz sürer orda yerlere
Bir dem vurur deyre girer, Incil okur rühban olur.*

*Bir dem gelir İsi gibi ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine, Fir'avn ile Haman olur.*

*Bir dem döner Cebrail'e, rahmet saçar her mahfile
Bir dem gelir güm-rah olur, miskin Yunus hayran olur (Tatçı, 1991, 70)*

Bu dizelerde bazen cehalet durumunda, bazen ise hikmet burcunda, bazen İsa gibi bazen Firavun gibi, bazen iman bazen küfür içinde olan gönül her dem yeniliklere açık ve yeni bilgilere keşfetmeye teşne bir akıl olarak teşbih edilmektedir. Bu yolculukta gönül yeniden doğmakta ve yeniliğe açık bir şekilde sürekli tazelenmektedir.

Vakt anlayışının değişim ve gelişime açık olduğu gerçeği tasavvufta “ibnü'l-vakt” kavramını da gündeme getirir. ‘Vaktin çocuğu’ anlamına gelen bu kavram mutasavvıflarca vaktin tasarrufu altında olanı ifade eder. Bu, aslında “her ân bir şe’nde” olan tecellilerin farkında olmayı işaret etmektedir. Geçmişin kaydından ve geleceğin kaygısından sıyrılan sûfiler, sürekli bu ânı tecrübe ederler.

Bir Arap şairine ait olduğu iddia edilen (İz, 1972, 18-19) “Kaybettiğin zaman geçti gitti, istikbal ise kapalıdır senin için ancak içinde bulunduğun zaman vardır” sözleri Mehmet Akîf, Yusuf Cemil Ararat ve Kuşadalı İbrahim Efendi tarafından ayrı ayrı terceme edilmiştir:

*Geçen geçmiştir artık, an-ı müstakbelse mübhendir,
Hayâtından nasibin: Bir şu geçmek isteyen demdir.*

Yusuf Cemil Ararat:
*Geçti mâzi, çekme istikbâle gam.
Gün bu gün, sâat bu saat, dem bu dem.*

Kuşadalı İbrahim Efendi:
Geç geçenden, geçti fakîr geçenden

Türk edebiyatına da katkı sağlayan bu dizelere göre dem bu demdir, gün bugündür, saat de bu saattir. Vaktin ne öncesi ne de sonrası vardır. Sadece içinde yaşanan bu gün ve ân vardır. Esas olan ise; ibnü'l-vakt olup ânın hakkını vererek yaşamaktır.

Sûfiler bazen vakitten insanın içinde bulunduğu çağı da kastederler. Onlara göre vakit, geçmişle gelecek zamanların arasındır; sûfi de vaktin çocuğudur.(ibnü'l-vakt) Sûfi her vakit içinde o vakitte yapılması en uygun olan ibadetle meşgul olur, o vakit içinde kendisinden bekleneni yerine getirmelidir. Kuşeyri'ye göre vaktin hükmüne göre hareket etmek; ayağının biriyle sağlamca şeriatın üzerine basmak, diğeriyle içinde bulunduğu ânın gereğini; o vakitte işlenmesi en hayırlı olan şeyi işlemektir. Yalnız bu durum yeni şartlarda dini bir emir ve yasakların bulunmadığı durumlarda olur. Çünkü emredilen bir hüküm varsa ve o yerine getirilmezse dinden çıkma durumu yaşanabilir (Kuşeyri, 1974, 142-143).

Buradan anlaşılmalıdır ki bir emir ve yasağın bulunmadığı vaktin hükmünün icrâsı geleneğin ihyasıyla/güncellenmesiyle gerçekleşir. Bu güncellemeyi gerçekleştiren de "ibnü'l-vakt" olmaktan "ebu'l-vakt" olmaya geçer ve vaktin sahibi olarak vakte hükmetmeye başlar. Dolayısıyla anı tecrübe edenlere içinde bulunduğu zamanın gereğini yerine getirenlere "ibnü'l-vakt", zaman kaydından kurtulup anı tasarruf edenlere de "ebu'l-vakt" denmektedir (Demirli, 2009, 26-27).

Nâmî, 'ebu'l-vakt' mertebesinin daha üst seviye olduğunu, vaktin çocuğu ve vaktin babası olmayı hiyerarşik makamlar şeklinde kabul ettiğini şöyle ifade eder:

Geçen evkât-ı zâyi'a nâdim

İbn-i vakt olmağa si'âyet kıl

Belki himmet idüp ebü'l-vakt ol

Özüni pertev-i sa'âdet kıl" (Yenikale, e-kitap, 346)

İbnü'l-vakt her an değişip renkten renge girdiğinden zamana ve hâline mağlub iken, ebu'l-vakt zamana galiptir. Her ne kadar ebu'l-vakt derece olarak daha üstün görünse de mutasavvıflar kendileri daha çok ibnü'l-vakt olarak görürler. Çünkü ibnü'l vaktin aldığı manevî heyecanın tatlılığına kapıldığı bir edilgenliği söz konusu iken ebu'l-vaktin gayret ve çabaya bağlı bir dinamizmi söz konusudur.

Niyâzî-i Mısırî bu durumu şöyle dile getirir:

İbn-i vaktem ben ebu'l vakt olmazam

Abd-ı mahzam ben tasarruf bilmezem (Mısırî, 2008, 123)

Klasik Türk şiirinin son büyük şairi olarak kabul edilen Şeyh Galip de toplumun bir ferdi olarak yaşadığı döneme dair gözlem ve tecrübelerini şiirlerine yansıtan bir şairdir. 18.yy'ın toplumsal şartları ile ilgili yazdığı

şiiirleriyle bilinen Galip, geleneksel olarak tekrar edilen pek çok mazmun şekli kullandığı gibi yeniliklerin de peşinde koşan çabasıyla bilinmektedir. İçinden geldiği geleneğin tüm imkânlarını kullanarak yeniliği arayan şair, denenmemiş ve söylenmemiş olanın önemine ısrarla vurgu yapmış, bunları eserlerine yansıtmıştır:

*Merd ana denir ki aç a nev-râh
Erbâb-ı vukûfu ede agâh (Galip, 1975, 43)*

Galip burada yeni bir yol açan ve anlayışı yüksek kişileri daha da bilinçlendirenleri gerçek mert insanlar olarak nitelendirmektedir.

Bir başka beyitinde kalemi her yeri yeşerten Hızır'a benzeten Galip, tıpkı divan arsasını yeşerten ve yenileyen bir fiskiye gibi gönül bahçesini de yeşerten bir yenilikle sözler yazılması gerektiğine dikkat çeker.

*Gülleri Galib yeşermezdi behişt-i fikretin
Etmeseydi Hızır-ı hâmem arsa-i divânı sebz (Kalkışım, 1994, 311)*

Kan ırmağına benzettiği kırmızı gözyaşlarının kalemin gücü yani şairin sözü ile gül bahçesine çevrilip yenilenerek tazelenebileceği imasında da bulunan Galip, şairin nazım dünyasını yeni bir şiir tarzıyla yeniden tazeleyebileceğini ifade ederek yeniliğe verdiği önemi açıkça şöyle vurgulamaktadır:

*Galib sirişk-i alin edip cûybâr-ı hûn
Gülzâr-ı nazmı hâme-i nâ-kâm tâzeler(Kalkışım, 1994, 293)*

Söz yine Mevlâna'ya gelirse; tüm bu anlatımların, O'nun meşhur pergel metaforuyla anlattığı anlamı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Eğer pergelin iğnesi doğru yere sabitledikten sonra hareketli ayağı bütün dünyalara, devirlere, ilimlere kültürlere ve medeniyetlere açılabilirse; (yetmiş bin âlemi seyr ü temaşa etmek) yaşanan hayatın dengesi muhafaza edebilir (Kalın, 2022, 24). Sabiteler yanında değişken olanlar da yakalanabilirse, yani "gelenekli yenilik" gerçekleşirse, dinamizmi yaşatmak böyle mümkün hale gelir.

Sonuç

Modern dönemde gelenek, gerek Antropoloji gerekse Sosyoloji tarafından; değişimi reddeden insanların sadece atalarından miras olarak

aldıkları zamanın bir kesitinde donmuş kalıplar olarak kabul edilmiştir. Modernitenin geleneğe dair ürettiği bu gibi önerme ve yargıların zaman mefhumunu kavrayışıyla çok yakından alakalı olduğu söylenebilir.

Çizgisel zaman anlayışı, geleneksellikten moderniteye doğru bir gelişimi öngördüğü için; gelenek denilen sisteminin tarihsel bir olgu olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Fakat modernite dışındaki geleneksel kavrayışa göre, zaman çizgisel değil döngüsel bir mahiyete sahiptir. Döngüsel zaman algısına göre gelen her olgu ve olayın yeniden doğuşa eklenerek gerçekleşmesi söz konusudur.

Bu devamlılığın bir gelenek olarak görülmesi hem konu hem mahiyet olarak klasik Türk şiirine de yansımış görülmektedir. Bakıldığında şairlerin geleneği “vakti kendine uydur, uymuyorsa kendini vakte uydur şeklinde yatay düzlemde çağ, dikey düzlemde ânı tecrübe ederek yeni anlamlar üretmenin sürekliliği olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Gelenekten ilham alan bir yenilik anlayışıyla şiirler üreten şairler için gelenek; ne ihmal edilen ne de tekrar edilendir, hep yeniden üretilendir.

Buradan anlaşılmaktadır ki şairlerin yaşadıkları toplumun sembol ve benzetme unsurlarına kullanarak zamanla uyumlu olarak sürekli yenilenmeyi kaçınılmaz bir gelenek olarak kabul ettikleri eserlerinin satır aralarında görülmektedir. Sosyolojik okuma yöntemiyle ve edebiyat sosyolojisinin imkânlarıyla incelenmeye çalışılan bu şiirlerin farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda çeşitli farklı sosyal tabakalara mensup şairlerin aynı veya benzer yaklaşıma sahip özellikler göstermesi dikkate şayandır. Çünkü şairlerin ifadelerindeki benzerlik ve ortaklık, modern paradigmanın geleneğe yüklediği anlamdan çok farklıdır. Bu durum klasik Türk şiirinin sosyolojik bağlamda ne denli somut veriler ortaya koyduğunu göstererek geleneğe sürekli yenilenen bir yapı olarak kabul edildiğini göstermesi hasebiyle günümüze ışık tutmaktadır.

Kaynakça

- Atay, Tayfun. “Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-çi’ Muhafazakârlığı”.*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*. ed. Ahmet Çiğdem. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Başer, Sait. *Kutadgu Bilig’de Kut ve Töre*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Bursevi, İ. Hakkı. *Rûhu’l-beyân*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1389.
- Demirli, Ekrem. *İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2009.
- Eyüboğlu, İ. Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Gadamer, G. Hans. “Tarih Bilinci Sorunu”. çev. Taha Parla. *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*. ed. P. Rabinow vd. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990.

- Gökalp, Ziya. *Türk Töresi*. İstanbul: İnkilap ve Aka Yayıncılık, 1977.
- Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- Hasene, Ö. Ubeyd. *el-İctihâd li't-Tecdit Sebîlü'l-Verâseti'l-Hadâriyye*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1988.
- İz, Mahir. (1972), "Hal". *İslam Medeniyeti Aylık Mecmuası* 26/3 (1972), 18-19.
- Kalın, İbrahim. *Gök Kubbenin Altında*. İstanbul: Mecra Kitap, 2022.
- Kalkışım, Muhsin. *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.
- Kelâbâzî, Muhammed B. İbrâhim. *et-Taarruf*. nşr. Süleyman Uludağ. İstanbul: 1978.
- Kılıç, Muharrem. "Hukuk Teorisinde Literalist/Lafızcı Yorum Geleneği: İbn Hazm Zâhiriliği". *Milel ve Nihal Dergisi* 6/3 (2009), 27-40.
- Kuşeyri, Abdulkerîm B. Hevâzin. *er-Risâleletü'l Kuşeyriyye*. nşr. Süleyman Uludağ. Kahire: 1974.
- Meriçboyu, A. Kadir. *Bugünün Diliyle Mevlânâ*. İstanbul: Say Yayınları, 2002.
- Mısrî, Niyâzî. *Niyâzî-i Mısrî Divanı*. nşr. Kenan Erdoğan. Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Palmer, E. Richard. *Hermenötik*. çev. İbrahim Görener. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Şeyh Galip. *Hüsnü Aşk*. nşr. Orhan Okay vd. İstanbul: Dergah Yayınları, 1975.
- Yalçın, Şahabettin. "Gelenekselci Ekol'de Akıl, Hikmet ve Bilim". *Modernizm ve Gelenekselcilik Arasında Din*. ed. Şamil Öcal vd. 35-50. Ankara: Hece Yayınları, 2013.
- Yenikale, Ahmet. *Ahmed Nâmî Dîvânı*. e-kitap. [56192,ahmed-nami-divanipdf.pdf](https://www.ktb.gov.tr/56192/ahmed-nami-divanipdf.pdf) ([ktb.gov.tr](https://www.ktb.gov.tr))
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- Shils, Edward. *İnsan Bilimlerine Prologomena*. Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2002.
- Tancı, İbn Battuta. *İbn Battuta Seyahatnamesi*. çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Divânı: Tenkitli Metin*. İstanbul: MEB Yayınları, 2005.
- Touraine, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*. çev. Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.